

ІННОВАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано проблему інституціонального середовища розвитку бізнесу, яка набуває дедалі більшої актуальності в контексті завдань суспільного розвитку.

Постановка проблеми. Інституціональний аналіз економічних систем, і бізнесу як їх важливої складової, виступає одним з теоретичних підходів для системного вивчення, а отже і ключем до розуміння економічної системи як процесу змін. Адже інститути дають можливість здійснення цілеспрямованих дій, мінімізації витрат господарської діяльності, у т.ч. і трансакційних (Р.Кроуз) [1]. Через їх дослідження можна з'ясувати структуру спонукальних мотивів людської взаємодії, впливати на організацію повсякденного життя. Як слушно зауважує Р.Стрежемецький, «саме інституціоналізм у сучасному світі постає тим синтетичним алгоритмом, який вбирає в себе конструктивні елементи інших моделей та підходів, інтегрує їхній потенціал та забезпечує найбільший вплив на інноваційні системи та стратегії». [2]

Мета. Проблематика інституціоналізму набуває дедалі більшої актуальності в контексті завдань суспільного розвитку, тому, коли мова йде про пошук механізмів управління бізнесом, слід ураховувати інституціональну природу діючої ринкової стихії.

Аналіз досліджень і публікацій. Ще з середини ХХ ст. інституційний та інноваційний погляд на проблему підприємства запропонував Й.Шумпетер, на його думку, тільки інновації в інституційному контексті, тобто технічні знання, нові технології і продукти в нових же формах організації виробництва приводять до економічного зростання. Сучасні австрійські вчені Л.Мізес, Ф.Хаєк додали до теорії підприємництва логіку нерівномірного конкурентного середовища, М.Портер відносив до важливих конкурентних переваг також інституційні, соціальні, політичні та інші компоненти політики й регулювання, вплив на які може змінити загальні результати комерційної діяльності. Інституційну систему малого і середнього бізнесу розглядають в своїх роботах

й українські дослідники такі як: З.Варналій, І.Копченко І.Швець, О.Носова, О.Яременко, І.Шовкун, І.Малий та інші.

Виклад основного матеріалу. В Україні становлення нової системи інститутів бізнесу відбувається повільніше, ніж зміни в економічних відносинах. Вакуум інституцій ринкової економіки заповнювався стихійно виникаючими інститутами саморегулювання і розв'язання питань стосунків між економічними агентами. Недосконалість інституційних норм щодо приватизації, значні прогалини щодо фіксації правил перерозподілу власності, нерозвиненість ринку цінних паперів, неадекватність роботи органів державної влади та управління, покликаних стежити за дотриманням правових вимог породжують високі витрати здійснення трансакцій. За таких умов новонароджений бізнес у загальній масі є дрібним і не має перспектив зростання. Формуються неефективні стійкі інститути, які Ю.Чернецький пропонує називати «антисоціальними інститутами», а В.Полтерович – «інституціональними пастками». Прикладом цього є корупція, бартер, неплатежі, ухиляння від податків і т.п., які справедливо вважати серйозною небезпекою при проведенні реформ. Адже ці та подібні інститути «відносно стійкі зразки соціального життя забезпечують підґрунтя для задоволення корпоративних, корисливих інтересів певних груп за рахунок зниження ефективності функціонування суспільства загалом і окремих його підсистем.»[3]

Сказане вище аж ніяк не означає, що інституціональний підхід забезпечує реалізацію всіх передумов розвитку малого і середнього бізнесу. Як відомо, його природною властивістю є надзвичайна вразливість та чутливість до змін економічної структури – майже третина підприємств малого бізнесу у США зазнає краху упродовж перших двох років функціонування, а до 10-річчя доживають лише 2 з 10 малих фірм. Об'єктивно несприятливі умови і функціонування малого бізнесу випливають з жорстокої конкуренції всередині цього сектору економіки, а також з великим бізнесом, з неможливості швидкого накопичення великих обсягів фінансових капіталів, чутливості до циклічних коливань, відсутності гарантованих доходів, великого ступеня ризику та обмеженості ринкового сегменту.

Тому виникає необхідність існування (формування) факторів, які б сприяли укріпленню стійкості малого підприємництва, давали б можливість самостійного господарювання, свободи вибору напрямів господарських дій, використання переваг конкуренції. В економічній літературі спостерігається

різноманітність поглядів науковців на класифікацію факторів розвитку малого підприємництва. Це і джерела фінансування, податково – кредитна політика, програми управління економікою; освітня, консультаційна та інформаційна підтримка малого бізнесу, організаційна допомога; державна підтримка, механізми кредитування та страхування або узагальнено – економічні, ресурсні, організаційно - адміністративні та соціально – політичні фактори.

Безперечно, все це важливо і значуще для розвитку малого і середнього бізнесу. Але названі фактори, «запрацюють» за певних умов, а точніше правил і норм. Вироблення ж норм і правил руху господарської системи – це і є завданням інституціоналізму.

Інститути, вважає А.Грищенко не просто елементи суспільства, а правила, норми, способи діяльності, якими живе, функціонує суспільство, як вони втілюються в організації, установах, технологіях, способах мислення і дії людей. Відповідно і регулювання малого та середнього бізнесу має спиратися, насамперед, на інституціональний підхід через створення адекватного механізму. Останній можна визначити як сукупність способів регулювання, підтримки і стимулювання малого бізнесу, об'єднаних спільною метою, принципами, методами та спрямованих на реалізацію функціональної ролі цього важливого сектора економіки.

Треба також звернути увагу на особливу роль держави, саме як базового інституту, котрий сам продукує норми і правила та водночас має організувати все так, щоб агенти суспільства сприяли розвитку цих норм і правил і самі підкорялися їм.

Державне регулювання (таку думку підтримує і В.Є Новицький) з одного боку виконує роль системотвірного ядра інституціоналізму, визначаючи доцільні параметри останнього і його сучасні форми, а з другого – вплетені в більш загальні суспільні регулятивні механізми, які включають і неписані поведінкові норми, традиції. Є всі підстави вважати, що без ефективних урядів неможливий стабільний соціально-економічний розвиток, так для цього необхідним є функціонування і розвиток відповідної інституційної системи – правил і традицій, що визначають форми та способи використання економічних і технологічних умов.

Розбудова держави і формування нової соціально – економічної системи в Україні вимагають, щоб держава серйозно і досить тривалий час займалася створенням інституціонального середовища для малого і середнього бізнесу,

